

Sanat Aracılığı ile Çevre Sorunlarına Bakışta Güncel Yaklaşımlar: Von Wong

Current Approaches to Environmental Issues Through Art: Von Wong

Uğur Günay Yavuz, *Fotoğraf Bölümü, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 0000-0002-3111-8277*
Ahmet Sait Yıldız, *Fotoğraf Bölümü, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 0000-0002-3287-2108*

Özet

Doğa, sanat için gerek tema gerekse malzeme bağlamında Lascaux ve Altamira mağaralarından bugüne her zaman çok önemli bir kaynak olma özelliğini göstermekte, sanat tarihinin farklı dönemlerinde ve akımlarında farklı yaklaşımlarla kullanılmaya bugün de devam etmektedir. Bu birliktelik ilk dönemlerde doğanın güzelliğinden, eşsizliğinden ilham alırken, ilerleyen yıllarda özellikle 1960'lı yılların ikinci yarısı sonrası bu bakış açısı değişim göstermiş, sanat üretiminde malzeme/mekân olarak kullanılmasına dayanan sanatsal anlayışlarla eserler üretilmiştir. Daha sonra ise sanat, çevresel sorunlara ve doğanın insanlığın artan tüketimi ve bu nedenle artan üretimi neticesinde doğal kaynakların zarar görmesini de konu olarak ele almaya başlamıştır. Bu çalışma, günümüz çağının en önemli problemlerinden biri olması nedeniyle çevre sorunlarına sanat aracılığı ile bakıştaki güncel yaklaşımlara odaklanmıştır. Bu amaçla, çalışmada doğa ve sanat ilişkisi hakkında alan yazın taraması yapılmış, ekolojik sanat ve çevresel sorunlar üzerinde günümüzde üretimde bulunan, farklı coğrafyalardan sanatçıların atık kullanarak ürettikleri eserler ve bu eserlerdeki yaklaşımları, bakış açıları saptanmıştır. Çalışmaya örneklem olarak seçilen Von Wong'un, çevre sorunu odaklı çalışmaları betimsel yöntem çerçevesinde analiz edilerek, bu sorunu sanatında ele alma ve sanat nesnesine dönüştürme yaklaşımı ve çalışmaları ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda; aşırı avlanma, plastik, elektronik ve tekstil atıklarının çevreye verdiği zararı yine bu malzemeleri kullanarak tasarladığı sanat enstalasyonlarına dönüştüren Wong'un aynı zamanda bu eserlerinin fotoğraf ve videolarını çekmesi ile projelerinin sadece sergilendiği yerin ötesinde daha çok sayıda kişiye ulaşmasını sosyal medyayı aktif olarak kullanarak başarılı bir şekilde sağladığı görülmüştür. Wong, kendisine paydaşları nedeniyle yöneltilen eleştirilere rağmen dünya genelinde ortak bir problem olan bu konu hakkında gönüllüler ve yerel halkı da eser üretimine dâhil ederek farklı coğrafyalarda üretimde bulunmakta daha az tüketmek konusunda bilinçli olunmasını başarılı bir şekilde teşvik etmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sanat, fotoğraf, ekolojik sanat.

Akademik Disiplin(ler)/Alan(lar): Fotoğraf, sanat, ekoloji.

Abstract

Since the time of the Lascaux and Altamira caves, nature has been a major source of inspiration for art in terms of both theme and medium. It has been employed in many ways throughout art history's various periods and movements. In the years that followed, particularly after the second half of the 1960s, this perspective changed, and works were produced with artistic approaches based on the use of nature as a material/space in art production. Initially, this association was inspired by the beauty and uniqueness of nature. Later, art started to address environmental problems and the damage to natural resources as a result of the increasing consumption of nature by humanity and therefore the increasing production of nature. This study focused on current approaches to environmental problems through art. For this purpose, a literature review on the relationship between nature and art was conducted, the works produced by artists from different geographies using waste and their approaches and perspectives on ecological art and environmental problems were determined. The works of Von Wong, who was selected as an example for the study, were analyzed and his approach to addressing this problem in his art and transforming it into an art object was revealed. The study's findings have led to the observation that Wong, who uses plastic, electronic, textile, and overfishing wastes, among other materials, to create art installations that repair environmental harm, also takes pictures and videos of these creations and effectively uses social media to spread the word about his projects beyond the walls of the venues where they are displayed. By creating works in various regions and enlisting volunteers and locals in the creation of works about this issue—a widespread one throughout the world—Wong urges society to be mindful of consuming less.

Keywords: Art, photography, ecological art.

Academical Disciplines/Fields: Photography, art, ecology.

- Sorumlu Yazar:** Uğur Günay Yavuz, Fotoğraf Bölümü, Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Adres:** Meltem, Dumlupınar Blv. B No:7058 Güzel Sanatlar Fakültesi Asma Kat, 07030 Konyaaltı/Antalya.
- E-posta:** ugurgunay@gmail.com
- Çevrimiçi yayın tarihi:** 29.07.2024
- doi:** 10.17484/yedi.1471029

Geliş tarihi: 19.04.2024 / **Kabul tarihi:** 25.06.2024

1. Giriş

İnsanlığı değiştiren üç önemli dalga olduğunu belirten Alvin Toffler Üçüncü Dalga kitabında bu dalgalardan birincisini yaklaşık bin yıl süren tarım, ikincisini endüstri, üçüncüsünü ise bilgi ve teknoloji çağı olarak tanımlar (Toffler, 2008). Her bir dalganın farklı toplumsal, kültürel ve siyasal dönüşümleri tanımladığı ve ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre de farklı zamanlarda belirlediği saptanmakla beraber, bu dönüşümlerin sanatı, özelde de sanat ile doğanın ilişkisini etkilediği görülmektedir. Fransa'daki Lascaux ve İspanya'daki Altamira Mağaralarındaki ilk resimlerden bugüne sanat tarihinin farklı dönemlerinde ve akımlarında farklı yaklaşımlarla bu dönüşüm sanatta da kendini göstermektedir.

Gombrich, insanların mağara duvarlarında ve tavanlarında kazınmış veya çizilmiş olan resimleri aracılığı ile sadece zıpkın veya taş balta ile haklarından gelebildikleri hayvanların resimlerini yaparak, gerçek hayvanların da kendi güçlerine boyun eğeceklerine inandıklarını ifade etmiştir (Gombrich, 1997, s. 42). O dönemde insanlar çevrelerini, doğayı yine doğal malzeme kullanarak ve doğal bir zemine betimlemiştir. Yıllar içinde yapılaş amacı değişim gösterse de insan-doğa-sanat ilişkisi günümüze dek süregelmeye devam etmektedir.

Çalışma, insan-doğa-sanat ilişkisinde insanın doğal kaynakları ve doğanın dengesini, düzenini bozması, tahrip etmesi noktasında sanatçıların ekolojik bilinç çerçevesinde sanatsal üretimde bulunmasına odaklanmaktadır. Sanatçılar çevresel sorunlara geleneksel teknik ve yaklaşımların ötesinde günümüz teknik ve teknolojik alt yapıların imkânlarını kullanarak da üretimde bulunmakta ve sergilemektedir. Ekolojik sanat bağlamında çalışan sanatçılar arasından örneklem olan sanatçıların belirlenmesinde, sanatçıların farklı coğrafyalardan olmaları ve farklı teknikleri kullanmış olmaları önemli kriter olarak değerlendirilmiştir. Diğer taraftan sanatçılar sosyal medyayı gerek sanatsal üretimlerinin yaratım aşamasında halktan kişilerin de katılımını sağlamak; gerekse sergilemek, paylaşmak amacıyla bir mecra olarak kullanmaları ve bu mecra sayesinde ün kazanmış olmaları açısından da dikkate değer bulunmuştur.

2. Doğa ve Sanat ilişkisi

Sanatları aracılığı ile geçmişte sadece doğanın bir tasvirini yaratmaya çalışan sanatçıların bakış açısı, yıllar içinde sanatsal yaratmada doğrudan doğayı malzeme ve sergi mekânı olarak da ele alma düşünce yapısı ile değişim göstermiştir. Lippard 1960'larda biçimsel kısıtlamalardan ve tuval, metal vb. malzemelerden başlarını kaldırdıklarında, sanatçıların kendi kendilerine daha kapsamlı sorular sorduklarını, doğayı, siyaseti, tarihi ve mitleri sorguladıklarını belirtir (Lippard, 1983, s. 6).

Pisuar ile başlayan gündelik hayattan nesnelere sanat eseri niteliğine kavuşmasına dair tartışmalar daha sonra boya ve tuval veya kil, mermer, ağaç gibi diğer heykel üretiminde kullanılan malzemelere taş, toprak, çimen, ağaç dalları gibi doğal malzemelerin de eklenmesi ile çeşitlenmiş; sanat nesnesi haline getirilen bu doğaya ait parçalar galerilerde sergilenirken, aynı zamanda doğa da sanat eserlerinin sergilenme mekânına dönüşmüştür.

Hem kültürel hem de fiziksel bir hapisane olduğu gerekçesiyle galeriden dışarıya çıkmayı tercih eden önemli isimlerden biri olan Robert Smithson, sanatçının malzemesinin yeryüzü tarafından sağlandığını ve galerisinin de artık yeryüzü olduğunu söyler (Yılmaz, 2005, s. 239). Müzelerde de tıpkı bakımevleri ve tutukevlerinde olduğu gibi koğuşlar, hücreler olduğu, galeri adıyla bilinen bu nötr odaların bir galeriye yerleştirilen sanat yapıtının yükünü ve enerjisini boşaltarak, onu taşınabilir bir nesneye, dış dünyadan kopuk bir yüzeye dönüştüğünü ifade eder (Yılmaz, 2004, s. 316). Bu nedenle çalışmalarını galeri mekânı dışına taşıyan Smithson, bu mekânların yapıtları nesnelere dönüştürdüğünü, dış dünyadan kopardığını ve sanatçının sanat malzemesi olarak galeri içine alınamayacak kadar büyük olan ya da satılamayacak bir nesne olan yeryüzünü kullanmasının temel amacının, sanat nesnesinin metalaştırılmasından, sanatçının zihinsel süreçlerinin değersiz kılınmasından ve sanatçının sömürülmesinden uzaklaşmak (Atakan, 2008, s. 63) istemesi olduğunu söylemiştir. Bu sayede sanatsal yaratıma dair anlayış, yaklaşım, malzeme ve sergileme mekânları açısından katı sınırlarının ve kurallarının esnemeye başladığını ve hatta kırıldığını söylemek mümkündür. Bu hususta Ahu Antmen, manzaranın tanımının büyük ölçüde genişlediğini ve değiştiğini vurgulamıştır (Antmen, 2008, s. 251).

Land Art yani Arazi Sanatı ve Yeryüzü Sanatı olarak adlandırılan bu yapıtlar John Grande'ye göre çevre merkezli olmaktan çok, ego merkezli uygulamalardır (Grande, 1994, s. 4). Grande, çevre temelli sanatın ana önermesinin ekosisteme duyulan derin saygı olduğunu, sanatın, izleyicileri için bir "deneyimsel beslenme" biçimi olabileceğini ve hepimizi yaşamı daha fazla takdir etmeye teşvik edebileceğini söyler (Grande, 1994,

s. 31). Bu süreçte doğada sanatsal düzenlemeler yapmak, inşa etmek ve bunları fotoğraf aracılığı ile belgeyerek kalıcı hale gelmesini sağlamak yoluna gidilmiştir. Ancak bu yaklaşımda buldozerler ile doğaya yıkıcı müdahaleler de yapılmış, Robert Smithson sanatçıların "firça yerine buldozer" (aktaran Antmen, 2008, s. 251) kullanma yolunu tercih ettiğini vurgulamıştır. Örneğin 1969'da Michael Heizer "Nevada'da Silver Spring'de Yerinden Sökülmüş Taş ve Yerine Koyulmuş Taş" adlı çalışması için Sierra dağlarından alınan 3 granit kütle, 100 km uzaklıktaki Nevada Çölüne açılan beton dökülmüş çukurlara yerleştirmiştir.

Doğaya dair bir diğer yaklaşım ise İtalya'da ortaya çıkan ve Mario Merz, Giovanni Anselmo, Luciano Fabro, Pino Pascall, Jannis Kounellis, Giuseppe Penone, Michelangelo Pistoletto, Alighiero Boetti, Giulio Paolini, Piero Gilardi, Emillio Pirini, Gilberto Zorio gibi sanatçıların üretimde bulunduğu Yoksul Sanat (Arte Povera) olmuştur. İlgili sanatçılar, sanatçının gerek duyduğu her şeyin doğada olduğu, fazladan bir şey üretmesine gerek olmadığı, bitki, toprak, kaya vb. malzemelerin yanı sıra canlı hayvanların da yerlerini alması gerektiğini düşünürler (Yılmaz, 2005, s. 249). Topluluğun sözcüsü ve sergi küratörü Germano Celant sanatçıların kendi doğal hareketlerini, belleklerini ve bedenlerini deneyimleyip anlayabilmeleri için bakır, toprak, su, ırmak, kar, ateş, ot, hava, taş, elektrik, uranyum, gökyüzü, yerçekimi, ağırlık ve yükseklik gibi yaşayan modelleri düzenleyen bir büyücü/simyacı olması gerektiğini savunmuştur (Atakan, 2008, s. 41). Jannis Kounellis de bu yaklaşımla 1969 yılında Roma'da Attico Sanat Galerisi'nde açılan sergisinde, 11 adet canlı atı sergileyerek sanat galerisi ortamı ile doğal dünyanın karşıtlığını vurgulamıştır.

Yıllar içinde doğadan elde edilen malzemeler galerilerde sergilenmeye devam etmiş, 1977'de Walter De Maria New York Dia Sanat Merkezi'nde 197 metre karelik bir alanda 300 kilo toprak kullanarak New York Toprak Odası çalışmasını gerçekleştirmiş, diğer taraftan Robert Smithson, Richard Long, Robert Morris gibi isimler ise doğada yaptıkları çalışmalardan alınan taş, toprak, balçık, ağaç dalları gibi bazı malzemeleri galerilerde sergilemişlerdir. Richard Long farklı coğrafyalarda yapmış olduğu uzun doğa yürüyüşleri sırasında doğanın içinden malzemeleri kullanarak yaptığı düzenlemeleri fotoğraflamış ve düzenlemelerini orada doğada bırakmış, fotoğraf ve eskizlerini, Andy Goldsworthy ise doğal malzemelerle yapmış olduğu heykelleri galerilere getirerek sergilemiştir.

Antmen, Arazi, Yeryüzü, Çevre, Toprak Sanatı gibi çeşitli terimlerle anılan bu yaklaşımın temelinde sanatçıların geleneksel galeri mekânlarına yönelik tepkilerinin yanı sıra bu dönemde gelişmeye başlayan çevreci hareketin de var olduğunu ifade eder (Antmen, 2008, s. 251). Bütün bu sanatsal hareketlerin doğa ve çevre ile ilgili olmakla birlikte doğaya yaklaşım ve amaç noktasında ayrıldıklarını, sadece mekân veya malzeme olarak görüldüğünü, çok az sayıda çalışmada doğanın ve ekolojinin ön planda tutulduğunu söylemek mümkündür. Sanatçılar arasında zaman içinde doğaya saygı duyma ve sahip çıkma, çevre sorunları hakkında bilgilendirme, farkındalık oluşturma ve sorunun giderilmesi noktasında harekete geçilmesinin hedeflendiği bir anlayış da gelişmiştir.

Göllerin, çöllerin, kumsalların, dağların yeni manzaralar yaratmak adına birer zemin, "yeni birer sanatsal topografi" oluşturduğu görsellik odaklı Arazi Sanatı örneklerinin yanı sıra görselliğin arka planda kalarak doğanın kendisine doğrudan iyileştirici müdahalelerle gerçekleştirilen ve "Ekolojik Sanat" olarak nitelendirilen örnekleri de olmuştur (Antmen, 2008, 254). Antmen buna, Alan Sofist'in 1975 yılında New York Lewiston'da "Bakir Toprak Havuzu" adlı projesinde kimyasal atık alanında uyguladığı bölgeyi yeniden ormanlaştırma projesini veya Mel Chin'in 1993'te "Toprak Diriltme Projesi" ile Minesota'da kimyasal atıklardan verimsizleşmiş bir araziye zirai uygulamalar sonrası doğaya yeniden kazandırma projesinin sayılabileceğinden bahseder (Antmen, 2008, s. 255).

Bu yaklaşımın önde gelen isimlerinden Smithson'ın 1969 yılında Asfalt Akışı (Asphalt Rundown) projesi ile 2 ton kırılmış camın doğaya dökülmesinin kuş yuvaları ve diğer canlılara zarar verebileceği yönünde oluşan tepki, sanat aracılığı ile doğa ve doğal hayata zarar verilmesi noktasında daha bilinçli olunması gerektiğinin tartışılmasını sağlamıştır. Smithson 1970 yılında Utah'da Büyük Tuz gölünde geçmişte petrol çıkarmak için kullanılan bir bölgede çakıl ve toprakla yapmış olduğu Spiral Dalgakıran (Spiral Jetty) çalışması ile yıkıma uğramış endüstri bölgelerinin gelişiminde ve ıslahında sanatçıların rolünün büyük ve önemli olduğunu, sanatçının kendisini müze ve galerilerden çıkararak bilinçli bir şekilde sadece soyutlama veya ütopyalar yaratmaması gerektiğini, ekologların karşısına çıkan gerçek problemlerle ilgilenerken bu problemlerin giderilmesi noktasında aktif görev alması gerektiğini belirtmiştir (aktaran Aydın ve Zümrüt, 2013, s. 57). 1982'de Agnes Denes Buğday Tarlası-Bir yüzleşme adlı projesi için Manhattan'da Dünya Ticaret Merkezi ve Manhattan yakınında 2 dönümlük moloz yığılı bir arazide buğday yetiştirerek, kapitalist dünya düzeni ile dünyadaki açlık paradoksuna dikkat çekmiştir. Joseph Beuys ise aynı yıl başladığı ve 5 yılda bir tekrar ettiği, ölümüne dek süren 7000 Meşe projesi ile Almanya'nın Kassel şehrinde 7 bin meşe ağacı dikmiş, 1991'de Buster Simpson Hudson nehri üzerinde Hudson kaynak arıtma tesisi kurmuş, 1990'da Mel Chin ve Rufus Channey çöp toplama alanında ağır metal ayırıştırma üzerine çalışmalar yapmıştır.

2.1. Ekolojik sanat

İngiltere’de başlayan ve sonrasında yayılan Endüstri Devrimi ile birlikte kurulan büyük sanayi kuruluşları hızla yaygınlaşmış, endüstriyel fabrikaların gerek ürettikleri gerekse atıkları nedeniyle küresel kapitalizm ve kitlesel tüketimin etkisiyle çevre sorunları yaşanmaya başlamıştır. Gilles Deleuze ve Felix Guattari’ye göre endüstri doğanın karşıtıdır, hammaddelerini ondan çekip çıkartır, atıklarını ona iade eder ve bu ayrım insan-doğa, endüstri-doğa, toplum-doğa ilişkileri, toplumun içinde dahi üretim, dağıtım, tüketim denilen görece özerk alanların ayrımını koşullandırmaktadır (Deleuze ve Guattari, 2014, s. 16). Hava kirliliği, atık sorunu gibi doğanın dengesini ve düzenini bozan süreçte, çevre konusunda duyarlılık hissedilmeye başlanmış ve bu konuda değişimi hedefleyen çevre hareketleri ve oluşumları, sivil toplum kuruluşları kurulmuştur. Bunlardan bazılarını:1961’de Dünya Doğayı Koruma Vakfı (World Wide Fund WWF), 1969’da Dünyanın Dostları (Friends of the Earth), 1971’de Yeşilbarış (Greenpeace)’in kurulması olarak sıralayabiliriz. Andrew Brown’a göre 1962 yılında biyolog Rachel Carson tarafından yazılan Sessiz Bahar (Silent Spring) adlı kitap, tarım ilaçlarının bilinçsizce kullanımının çevre üzerindeki etkilerini ele almış ve geniş yankı bulmuş, benzeri görülmemiş bir aktivizm hareketinin oluşmasını körüklemiş ve 1970 yılında Birleşik Devletler Çevre Koruma Ajansı’nın kurulmasının yolunu açmıştır (Brown, 2014, s. 11).

Ekoloji kelimesi Eski Yunanca ev, yakın çevre anlamına gelen oikos oikos sözcüklerinden türetilmiştir (Nişanyan Sözlük, t.y.). TDK tarafından canlıların kendi aralarındaki hem de çevreleriyle olan ilişkilerini tek tek veya birlikte inceleyen bilim dalı, çevre bilimi olarak tanımlanmıştır (TDK, t.y.). Çevre bilimi ise; çeşitli bilim dallarını içerisinde toplayan, insan doğa ilişkilerini ve çevre sorunlarını inceleyen, uygulamalı ve disiplinlerarası bilimler olarak (TDK, t.y.) açıklanmıştır.

Ekoloji bilimsel bir kavram olarak ilk kez 1869 yılında Alman biyolog Ernest Haeckel tarafından, bitki ekolojisini konu alan bir çalışma için kullanılmıştır (aktaran Yıldırım, 2017, s. 290). Ekolojik düşünce akımları sorunlara, sorunların nedenlerine, çözüm önerileri geliştirmiş olmaları ve farklı bakış açılarına odaklanma noktasında derin, toplumsal, eko-feminizm, eko-sosyalizm ve eko-dindarlık olarak ayrılmaktadır. Aynı zamanda da doğanın bütün olarak algılanması, büyüme temelli ekonomiye karşı olunması, teknolojilerin tehlikelerine dikkat çekilmesi, barışçı bir yaklaşımın benimsenmesi, tüketim kültürüne karşı olunması gibi noktalarda ortak görüşlerde birleşmektedirler (Yıldırım, 2017, s. 293).

Felix Guattari geliştirmiş olduğu ekozofi düşüncesinin, çevresel, toplumsal ve zihinsel olmak üzere üç tür ekolojiyi bağlayan bir kavram olduğunu, “insan varoluşunun kendisinin yeni tarihsel bağlamlarda üretilmesi sorunu” olduğunu (Guattari, 2001, s. 34) ifade etmiştir. Ona göre insanlık kendini radikal bir şekilde yeniden gözden geçirmedikçe, insanlık tarihinin artık var olmama riski vardır (Guattari, 2001, s. 68). Küresel ölçekte ekolojik krize verilecek tek gerçek yanıtın hem maddi hem de maddi olmayan varlıkların üretim amaçlarını yeniden şekillendiren gerçek bir siyasi, sosyal ve kültürel devrim ile mümkün olduğunu, bu devrimin yalnızca büyük ölçekte görünür güç ilişkileriyle ilgili olmaması gerektiğini, aynı zamanda duyarlılığın, zekânın ve arzusunun moleküler alanlarının da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir (Guattari, 2001, s. 28).

Üretim ve tüketim ekseninde çevre sorunları yaşanmaya başlamış, 1960’lardan itibaren sanatçılar da bu konuya kayıtsız kalmamış, evrensel bir problem olarak sanatlarında gerek konu gerekse malzeme olarak farklı ifade biçimleri ve dilleri ile ele almış, yorumlamıştır.

Hasan Bülent Kahraman doğayla olan her türden ilişkinin politik ve felsefi olduğunu (Brown, 2014, s. 5) ifade etmektedir. Brown da ekoloji, siyaset, teknoloji, toplumsal uygulamalar, iş dünyası benzeri bir dizi sisteme bağlı olması nedeniyle sorunları anlamak ve çözmek için disiplinlerarası yaklaşımın önemini vurgulamaktadır (Brown, 2014, s. 7). Ekolojik sanatçılar genellikle botanikçiler, zoologlar, ekoloji uzmanları, jeologlar, meteoroloji uzmanları, okyanus bilimciler, mimarlar, mühendisler ve şehir planlamacıları gibi farklı disiplinlerden uzmanlar, sektörden firmalar, sivil toplum kuruluşları ve aktivistler ile birlikte iş birliği halinde çalışarak konu hakkında projeler gerçekleştirmekte ve sanatsal üretimde bulunmaktadır. Smithson’a göre: “Ekonomi dünyadan soyutlandığında, doğal süreçlere kördür. Sanat, çevreciyle endüstri arasındaki iletişimi sağlayan bir kaynağa dönüştürülebilir. Çevre bilinci ve endüstri iki ayrı çıkmaz yol gibi değil, birbiriyle bir noktada kesişen yollar gibi düşünülmelidir” (aktaran Antmen, 2008, s. 259).

Andrew Brown’a göre Ansel Adams gibi fotoğrafçıların çekmiş oldukları fotoğraflar çevre sorunları hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamış ve yeni sanatseverlerin ve aktivistlerin de bu konuya yönelmelerinde teşvik edici olmuştur (Brown, 2014, s. 10). Barbara Matilsky 1960’lardan bu yana bu sanat hareketinin doğayı deneyimleyip onunla iletişim kurarak, doğayla hayati bağı yeniden kurmak üzere ortaya çıkmış olduğunu, sanatçının doğal olaylar ve güçlerin yanı sıra özel çevre sorunlarını da yorumladığını,

heykel ve resim ile doğa ve insan arasında bir denge sağlayan daha önceki sanatçıların aksine, çağdaş sanatçıların gerçekte doğal ekosistemleri yeniden yarattıklarını, onardıklarını veya düzenlediklerini (Matilsky, 1992, s. 4) belirtir. Çevre kirliliği ve çevre kirliliğinin neden olduğu sorunlar ve sonuçları sanat dili aracılığı ile ifade edilmektedir. Doğal kaynakların tüketilmesi, kıtlık, hayvan ve bitki türlerinin yok olması, ormanların, tarım alanlarının ve sulak bölgelerin kirlenmesi veya vasıflarını kaybetmesi gibi konular sanatçıların tarafından ele alınmaktadır.

Ekoloji düşünce yapısı olarak insanın doğanın bir parçası olduğu (Ünder, 1996, s. 123) hayvanlar, bitkiler, denizler, ırmaklar, dağlar, ormanlık alanlar vb. hepsiyle bir bütün olduğu esasına dayanır. Ekolojik sanat bu noktada sadece malzeme veya mekân olarak doğayı kullanmanın ötesinde, konuyu gündeme getirme, tartışılmasını sağlamakta önemli bir rol üstlenmiştir. Bu eksende çalışan sanatçıların amaçları sorunlara dair toplumda bir farkındalık oluşması, sorunun giderilmesi için çözüm önerileri geliştirilmesi, bunların uygulanması ve toplumda değişimin mümkün olduğunu gözler önüne sererek ve değişimi gerçekleştirmektir.

Brown, geniş bir yelpazede pasif eleştiri veya meraka dayalı araştırmacılıktan sosyal ve politik değişim peşindeki vizyoner yenilikçilik veya aktif müdahaleciliğe varan yaklaşımlar ve yöntemler kullanıldığını (Brown, 2014, s. 6) belirtir. Ekolojik sanat projeleri yeni yollar bulmaya olanak verecek düşünme, tartışma, farkındalık ve eylem araçları sunabilir, bazen kasıtlı bazen de istemeden ya azınlığı ya da çoğunluğu etkileyen, kalıcı yararlar sağlama, gerçek bir değişim sağlayabilmektedir (Brown, 2014, s. 8).

Patricia Johanson, Mel Chin, Lynne Hull, Kayhryn Miller çevre kamu sağlığını olumsuz etkileyen bölgeleri islah etmek üzere projeler gerçekleştirmiş isimlerdir. Brown bu sanatçıların iyileştirici sanatçıları olarak anılan ilk sanatçıları olduklarını, sanatın bakılacak ve üzerine düşünülecek bir nesneden daha fazla bir şey olduğu, kamu hizmeti ile yeryüzü üzerinde olumlu, iyileştirici etkiye sahip olabileceğini ortaya koyduklarını söyler. Sanatçılarından Hull, sanatçıların yaratıcılıklarının gerçek dünyanın sorunlarına çözüm olacağına inandığını, heykel ve enstalasyonları aracılığı ile insan müdahaleleriyle habitatını kaybetmiş yabancı yaşam için bir eko kefareti olarak barınak, yiyecek, su veya yaşam alanı sağladığını belirtmiştir (Brown, 2014, s. 15).

2.2. Ekolojik sanat yaklaşımı örnekleri

Ekolojik sanat yelpazesi altında fotoğraf, video, heykel, performans, enstalasyon veya disiplinlerarası sanatsal üretimde bulunan sanatçıların konuya yaklaşımları da farklılık göstermektedir. Bazıları çevresel sorunları belgelemekte veya telafi ederek iyileştirmekte, bazıları ise atıkları kullanarak sanat eseri yaratma yolunu tercih etmektedir. Bu çalışma kapsamında tüm dünyada büyük bir problem haline gelen, 2019 yılında düzenlenen 16'ncı İstanbul Bienali'nin de teması olan Pasifik Okyanusu'nda kıtalar oluşması aşamasına gelinen ve gelişmiş ülkelerin daha az gelişmiş ülkelere satarak kurtulmaya çalıştıkları inorganik atıklar ve gelecekte daha da büyük bir sorun teşkil edecek olan atık konusuna eğilen sanatçıların ele alınacaktır.

Atık kelimesi TDK sözlüğünde hastane, ev, fabrika vb. yerlerde kullanılmış, artık işlenemez veya çevre için zarar oluşturan her türlü madde ve üretimden tüketime kadar olan tüm aşamalarda ortaya çıkan ve kullanıcının artık işine yaramayan maddelerin tamamı olarak tanımlanmıştır (TDK, t.y.). İnsanlık tarihi boyunca organik ve inorganik atıklar dönemin teknolojisi bağlamında yok edilmeye çalışılmıştır. Tüketimin ve bu tüketim oranında artan üretim ve atık sorunu geri dönüşümün de önemini altını çizmiştir. Fransız düşünür ve sosyolog Jean Baudrillard, Tüketim Toplumu kitabında bugün tüm çevremizde nesnelere, hizmetlere, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşan ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçeği olduğunu, bolluk içindeki insanların artık tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil daha çok nesnelere tarafından kuşatılmış olduğunu ifade etmiştir (Baudrillard, 2018, s. 15).

Brown çevreyi kirlüten, boğan ve üzerinde derin izler bırakan insanlara ve hayvanlara aynı şekilde zarar veren tüketim atıklarının ve endüstriyel atıkların umursamaz ve acımasız bir biçimde bertaraf edilmesine incelikli ima ya da doğrudan suçlama yoluyla ciddi eleştiriler getirerek kullan-at kültürüne tepki gösterildiğini, korkunç çirkinlikteki manzaralardan muazzam güzellikte görüntüler çıkararak sözde medeni toplumumuzla günlük hayattaki eylemlerimiz arasındaki çarpıcı zıtlıklara dikkat çektiğinden bahsetmektedir (Brown, 2014, s. 144).

Çalışmanın bu bölümünde; "kullan at/yine ve yine satın al" anlayışının hâkim olduğu çağımızda insan yapımı malzemelerin atıklarını kullanarak, yeniden değerlendirerek sanat nesnesi haline dönüştürmekte olan sanatçıların ve çalışmalarından örnekler ele alınacaktır.

2.2.1. Mandy Barker

İngiliz sanatçı denizlerdeki plastik atıkları kullanarak sanatsal üretimde bulunmakta ve özellikle konuyla ilgili sivil toplum kuruluşları ve bilim insanları ile iş birliği yapmaktadır. Deprem ve tsunami sonrası okyanuslara karışan plastik atıkları toplayan ve fotoğraflarında malzeme olarak kullanan Barker, siyah fon kullanarak bu atıkların suyun derinliklerinde ne kadar yoğun bir şekilde var olduğunu ve suyun içindeki plastiklerin asıl yaşam alanı olan canlılara benzediğini, ancak bu canlıların hayatını ne kadar olumsuz etkilediğini gözler önüne sermektedir.

Barker, Penaltı (Penalty) serisi için (Görsel1) sosyal medya aracılığı ile insanların denizden veya sahilden bulduğu futbol toplarını kendisine göndermeleri için çağrıda bulunmuş, dünya çapında 41 ülke ve adadan 144 farklı plajdan, 89 kişi tarafından 4 ayda 769 deniz çöprü haline gelmiş futbol topu veya parçası ile 223 farklı top türüne ulaşılmıştır. Bu toplar gerek tek tek gerekse farklı kompozisyonlar oluşturularak fotoğraflanmış ve sergilenmiştir. Sanatçı bu projesi ile penaltının futbolda bir kuralı çiğnemenin cezası olduğu, aşırı plastik tüketerek ve bunun sorumluluğunu üstlenerek okyanuslarımıza sahip çıkmazsak hepimizin bedelini ödeyeceğini vurgulamayı amaçladığını ifade etmiştir (Barker, t.y.).

Barker, 2016 yılında Greenpeace Beluga II teknesi ile keşif gezisine çıkmış İskoçya'nın batı kıyısı boyunca şemsiye, klozet kapağı, tenis raketi, fritöz kapağı, bisiklet lastiği gibi plastik atıkları belgelemiş ve bunları toplamış "Nerede? Kimse saat takmıyor" (*Where? No one wears a watch*) fotoğrafı için kullanmıştır. Fotoğraf ayrıca 2018'de Edinburgh'da İskoç Parlamentosu Çevre Bakanı Rosanna Cunningham'a da hediye edilmiştir.

Görsel 1. Penaltı-Dünya, M. Barker 2014.

Barker, 2017 yılında Kuzey Atlantik Okyanusu'nda bir müzik kaseti bulmuş, tam olarak kuruması için 1 yıl beklemiş, kaseti ses teknisyenlerine onarım için götürmüş ve ardından kasette 1990'ların müziklerinden 20 şarkının dinlenebilir hale gelmesiyle, kaset sanatçının Sea of Artifacts sergisi kapsamına dâhil edilmiş ve kasetteki şarkılar çalınmıştır. Sergiyi ziyaret eden bir kişi, sanatçıya mail atarak kasetin 12 yaşındayken sergi tarihinden 20 yıl önce cd'lerden walkmani ile dinleyebilmek için arada sevmediği şarkıları çıkararak bu şekilde kasetler hazırladığını bunun da o kasetlerden biri olabileceğini belirtmiştir (Barker, t.y.). Barker bu çalışması ile plastiğin ne kadar uzun süre bozulmadan okyanuslarda kalabildiği gerçeğini bir kez daha göstermiştir.

2018 yılında Barker'ın fotoğrafları üzerinde Stanford Üniversitesi'nden Profesör Geri Migielicz rehberliğinde öğrencilerinin hazırladığı Ripple: Denizdeki Plastiklerin İstenmeyen Yaşamı projesi ile sanal gerçeklik deneyimi gerçekleştirilmiş ve Ripple Plastic (t.y.) adresinden yayınlanmıştır. 28 Haziran-21 Eylül 2019 tarihleri arasında İngiltere'de Impressions Gallery'de açılan Bizim Plastik Okyanus sergisinde konuklara plastiğin hayatımızdaki giderek artan yeri farklı görsel diller ve deneyimler aracılığı ile sunulmuştur (Barker, t.y.).

Barker projeleri ile amacının, küresel bir endişe kaynağı olan ve giderek artan bir çevre sorunuyla mücadelede olumlu bir eyleme imza atmak ve başlangıçta estetik çekicilik ile daha sonra ise farkındalık sağlama arasındaki çelişkiyi birleştirerek izleyiciyle etkileşime geçmek ve oluşacak duygusal tepkiyi teşvik etmek olduğunu belirtmiştir (Barker, t.y.). Barker'ın uzun yıllardır üretimde bulunduğu çalışmalarının yer

aldığı; Değiştirilmiş Okyanus (Altered Ocean) ve Sürüklenmenin Ötesinde: Kusursuz Bilinen Hayvanlar (Beyond Drifting: Imperfectly Known Animals) kitapları yayınlanmıştır.

2.2.2. Alejandro Duran

Meksikalı fotoğrafçı, yönetmen, şair ve eğitimci kimliği ile sanat hayatında var olmaktadır. Kıyıya vuranlar (Washed Up: Transforming a Trashed Landscape) projesi'nde UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan ve Meksika hükümeti tarafından koruma altına alınan, doğduğu yer Sian Ka'an sahiline vuran, 6 kıtadan 58 farklı ülkeden plastik atıkları kullanmıştır. Duran, enstalasyonlarının fotoğraf ve videolarını çekerek kişisel web sitesinde ve sosyal medya hesabında paylaşmakta, aynı zamanda da galerilerde plastik atıklar ile fotoğraflarını birlikte sergilenmektedir. (Görsel 2) Duran dünyanın çöplerinden yaptığı düzenlemeler aracılığı ile izleyiciyi dünyanın dehşeti karşısında tepkisiz kalmamaları için neler olduğunu anlamalarını sağlamayı amaçladığını (Duran, 2019) ifade etmiştir.

Görsel 2. Alejandro Duran, 2019

Duran'ın projesi için kıyıya vuran atıklar toplanmış ve Brezilya, Kanada, Çin, Küba, Danimarka, Almanya, Hindistan, İtalya, Japonya, Libya ve diğer ülkelerde üretilen ürünler olduğu, etiketler aracılığı ile tespit edilmiş, farklı noktalarından üretilmiş, tüketilmiş ve atılmış olan plastik ambalajın tüm dünyayı etkileyen ortak bir sorun olduğunu gözler önüne sermiştir. Duran kişisel web sitesinde bu ürünlerin fotoğrafını ve hangi ülkede üretilmiş olduğu bilgisini de paylaşmaktadır (Duran, t.y.). Protez bacak, su şişesi, diş fırçası, mutfak gereçleri, oyuncaklar gibi malzemeleri sanatına malzeme olarak kullandıktan sonra geri dönüşümünün farklı sakıncalarını öğrenmiş, bu malzemeler aracılığı ile toplumsal bilinç oluşturmak amacıyla düzenlediği workshoplarda atıkları tekrar tekrar kullanmaya başlamıştır.

Duran, Yucatan Yarımadası'nın Karayip kıyılarını stüdyo, okyanus akıntılarının dünyanın dört bir yanından taşıdığı plastik atığı da malzeme olarak kullanarak, çer çöpü bir hazineye dönüştürme çabası içinde olduğunu, Andy Goldsworthy ve Robert Smithson'dan ilham aldığını, hayatımızdaki atık madde bolluğuna ilişkin yeni bir şey söyleme çabası içinde olduğunu ifade etmiştir (Brown, 2014, s. 161).

2.2.3. Lim Wenhui

Doğa ve sanat, geçmişten bugüne sanatın farklı dillerinin yanı sıra farklı teknikleri aracılığı ile ele alınmaktadır. Bu noktada günümüzde teknolojinin gelmiş olduğu noktada popüler olan yapay zekâ uygulamaları da kullanılmaya başlanmıştır. Hoş Teyzeler (Niceaunties) 2023 yılında Singapurlu sanatçı Wenhui'nin yapay zekâ aracılığı ile gerçekleştirdiği bir sanat projesidir. Sanatçı bu projesini demans hastası anneanesi, annesi ve 11 teyzesinden yola çıkarak kurguladığını, ülkesinin kültüründeki teyze kavramı ile gençliğin kaybıyla başa çıkmanın çelişkili yollarının bu ikilemini keşfederek kadınların kendilerini özgür hissettikleri, eğlendikleri, neşeli ve güçlü oldukları bir dünya yaratmak istediğini ifade etmiştir (Artifier, 2023).

Wenhui seride hayvanları ve yiyecekleri de sıklıkla kullanmaktadır. Çalışmalarını kişisel web sayfası, sosyal medya hesabı ve YouTube sayfası üzerinden de paylaşmakta, Niceaunties YouTube hesabında yaşlanma, güzellik, kişisel özgürlük ve günlük yaşam temalarını jeneratif ve dijital sanat araçlarını kullanarak araştırdığı ve Niceaunties'in sanatı sürrealizm, fantezi ve kawaii kültüründen etkilendiği belirtilmektedir (Niceaunties, t.y.).

Görsel 3. Niceaunties, 2023

Sanatçı, Midjourney, Runway gibi uygulamalar aracılığı ile metinden fotoğraf ve video elde ederek yarattığı alternatif gerçeklik görüntülerinden pek çoğunda, deniz ve sahillerin plastik atıklarla kaplanmasına da vurgu yapmaktadır. (Görsel 3) Görüntülerde denizkızı olarak kurgulanan teyzelerin bedenlerinin de plastiklerle, atıklarla kaplandığı görülmektedir.

3. Benjamin Von Wong ve Sanatsal Yaklaşımı

1986 yılında Kanada’da doğan, Çin ve Malezya asıllı olan Wong, McGill Üniversitesi’nde maden mühendisliği eğitimi almıştır. Maden planlama ve tasarım mühendisi olarak çalışırken hobi olarak başladığı fotoğrafa 2012 yılından itibaren fotoğrafçı kimliği ile tam zamanlı olarak devam etmektedir. Wong, fotoğraf projelerinde ele aldığı konular, çalışma tarzı ve malzeme tercihi ile günümüzde dikkat çeken fotoğrafçılardan biri haline gelmiştir.

2013 yılında müzisyen Andrew Kesler ve Nikon ile iş birliği yaparak 30 bin dolarlık SLR ekipmanıyla Nikon Symphony’i üretmiştir. Wong, asıl zorluğun ekipmanı bir araya topladıktan sonra kameralarla mümkün olduğu kadar çok farklı ses yaratmak olduğunu belirtmiş (Zhang, 2013). Nikon ekipmanlarının deklanşör, netlik, menü geçiş gibi seslerini kullanarak elde edilen müziği ve yapım sürecini YouTube sayfası üzerinden de paylaşmıştır (Wong, 2013). 2014 yılında ise Bali’de 1945 yılında Japonya tarafından batırılan ve 25 metre derinlikte bulunan Amerikan ordu nakliye gemisi Liberty’nin enkazında, mitolojik karakterleri anımsatan ve ayaklarından enkaza bağlanan modeller ile çekim yapmıştır.

2015’te Huawei yeni çıkardığı P8 model cep telefonu ile kendisinden ateş fotoğrafı çekmesini istemiş, çekimlerde fotoğrafçıya ise belli sınırlamalar getirilmiştir. Bunlardan biri ışıkla boyama tekniği kullanması, modelin etrafının ateşle çevrilmesi ve Photoshop gibi görüntü işleme programları kullanmamasıdır (Wong, 2015a). Sonuç olarak elde edilen fotoğraflar gerek teknik gerekse estetik açıdan başarılı bulunmuş, cep telefonu kamerasının gelişimi ve kullanım alanı noktasında da bu proje önemli bir dönüm noktası olmuştur.

2017’de Nike’in yeni piyasaya süreceği VaporMax ayakkabı modelini tanıtmak için yaptığı çekimde Manila Filipinler’de 30 katlı binadan 300 metre yükseklikten sarkan sporcuları çekmiştir. Yükseklik korkusu olan modeller için 7 katlı bina belirlenmiş, model seçiminde ise profesyonel dublör kullanmamış, Wong’un gözünden “dünyayı daha iyi bir yer haline getiren sosyal girişimci sporculara” yer verilmiştir. Bu çekimde gerek fotoğrafçı olarak Wong, gerekse model ve tüm çekim ekibinin emniyet kemerleri ile uzun süre ve güvenli bir şekilde binadan sarkması için emniyet kemer sistemi kullanılmıştır. Ayrıca Wong çekimlerin son halinden özellikle emniyet kemer sistemi tellerini silmemiş, kendisine bu yönde gelen yorumlara ise hikâyenin en önemli kısmının bu olduğunu ve kabloları düzenlemenin hikâyeden uzaklaştırdığını düşündüğünü söylemiştir (Wong, 2017a).

3.1. Wong’un gözünden çevre sorunu

Wong insan eli aracılığı ile gerçekleştirilen çevresel sorunları yine insan eli aracılığı ile bu soruna neden olan üretimleri, atıkları malzeme olarak kullanarak, enstalasyonlar hazırlamakta, bunları fotoğraflayarak ve videolarını çekerek sonrasında sosyal medyada paylaşarak konu hakkında farkındalık oluşmasını sağlamaktadır. Malzemelerin toplanma sürecinden başlamak üzere tasnif, hazırlık ve çekim sürecinin kamera arkası görüntülerinden oluşan videoları da gerek sanatçının YouTube hesabından gerekse kişisel

web sayfasından paylaşılmaktadır. Bu yaklaşım da kişilerin yaşamları boyunca kullandıkları ürünlere ve sonucuna farklı bir gözle bakmasını sağlamaktadır. Diğer taraftan içeceğini daha rahat içmek için kullandığı bir pipetin, çevresel felakete neden olmasının yanı sıra görsel bir şölene malzeme olması da kişiyi konu hakkında düşündürmeye yöneltmekte, aynı zamanda da bu projeleri güçlü ve ilgi çekici kılmaktadır.

Wong, toplumsal ve çevresel sorunlar ekseninde gerçekleştirdiği çalışmalarında ekibi, ailesi ve arkadaşlarının yanı sıra Facebook, Instagram ve eski adı Twitter olan X platformundan takipçilerinin de gönüllü olarak katılması ve yardımıyla üretimde bulunmaktadır. Wong tek başına sadece bir fotoğrafçı olduğunu, başlangıçta genellikle tamamen yabancı olan gönüllülerin yardımı sayesinde, küçük bir fikir olarak başlayan projelerinin tam teşekküllü bir üretime dönüştüğünü anlatmaktadır (Wong, 2018b). Wong hazırladığı <https://unforgettablelabs.com/> sitesi aracılığı ile “Merhaba Ben Von Wong ve etkinizi unutulmaz kılıyorum” mesajı ile geçmişte yapmış olduğu projeleri paylaşmakta ve yeni iş birlikleri için markaları davet etmektedir.

Kendisini aktivist bir sanatçı olarak tanımlayan Wong, amacının dünyada değişim yaratmak olduğunu ve bunun mümkün olduğuna inandığını, kendisini ifade etmek için tasarımlar yapmadığını, kendisinin de çevre bilinci hareketi içinde sanatsal yaratımda bulunduğunu ifade etmiştir (Wong, kişisel görüşme, 16 Mart 2024). Çalışma kapsamında Wong’un projeleri arasından, çevresel sorunlara odaklanan ve kendisinin tasarladığı, kurguladığı ve uyguladığı farklı atık türlerinin ele alındığı projelerden örnekler seçilerek ve kronolojik bir sıralama yapılarak ele alınmaktadır.

3.1.1. Shark Sheperd projesi

Wong, ölü bir köpekbalığının yüzgeçlerinin 100 dolar değerindeyken, yaşamı boyunca 1.9 milyon doların üzerinde gelir sağlayabildiği, tüm ada topluluğu ve çevresindeki ekolojiyi desteklediği ve denizde çobanlık görevi gördüğünden yola çıkarak ve konuya dikkat çekmek hedefiyle 2015 yılında bir proje gerçekleştirmiştir. Köpek balıklarının yüzgeçleri nedeniyle aşırı avlanmasına odaklanan proje için, San Francisco merkezli tüm dünyada köpek balıklarının korunması yönünde çalışmalarda bulunan sivil toplum kuruluşu, Shark Stewards ile iş birliği yapılmıştır (Wong, 2015b). Çekimler eko turizm açısından önemli bir nokta olan Fiji’de, denizin derinliklerinde ayaklarından ağırlıkla sabitlenen ve elinde çoban asası bulunan model ve etrafında yüzen beyaz yüzgeçli resif köpekbalıkları ile gerçekleştirilmiştir (Görsel 4).

Görsel 4. Von Wong, Shark Sheperd, 2015

Yapılan çekimler, San Francisco Uluslararası Okyanus Film Festivali’nde gösterilmiş, aynı zamanda da sanatçı tarafından ebeveynlerinin memleketi Malezya’da köpekbalığı barınakları oluşturmayı hedefleyen Masidi Manjun’a destek olma hedefiyle, Change.org platformunda imza kampanyası düzenlenmiş ve bu kampanyada 5 Mart 2024 tarihi itibarı ile 85 bin 927 imzaya ulaşılmıştır (Wong, 2016).

3.1.2. Deniz kızları plastikten nefret ediyor projesi (*Mermaid hate plastic*)

Wong’un 2016’da projesi için ortalama bir Amerikalının yılda 167, 60 yılda 10 bin plastik şişe kullanmış olacağı verisinden yola çıkmıştır. Wong gerçekleştirdiği bu çalışması için, Tomra atık yönetim merkezinden on bin şişe ödünç almış, gönüllüler tarafından etiketleri ve kapakları çıkarılan, ardından da temizlenen şişeler aracılığı ile oluşturulan denizde, profesyonel makyaj ve saç stilistleri ile deniz kızının plastik şişe denizinde görüntüsü çok çarpıcı ve sarsıcı bir şekilde yaratılmıştır (Görsel 5).

Görsel 5. Von Wong, Deniz Kızları Plastikten Nefret Ediyor, 2016

Bu proje kapsamında Wong Change.org platformu bünyesinde imza kampanyası düzenlemiş, kullandığımız plastiğin %50'sinin yalnızca bir kez kullanılıp atıldığını, bir plastik şişenin 450 yılda doğada çözüldüğünü ve eğer herhangi bir şey yapmazsak 2050 yılında denizlerde balıktan çok plastik olacağına dikkat çekmiş, 16 bin 236 kişi bu kampanyayı desteklemiştir (Wong, 2018a).

3.1.3. Geri dönüşümü yeniden canlandırmayı yeniden düşün projesi (*Rethink recycle revive*)

Wong, 2017 'de Dell'in dünya genelinde uyguladığı elektronik geri dönüşüm kampanyası hakkında firma ile iletişime geçmiş ve geçmişte kullanılan elektronik malzemenin, yeniden değerlendirilebileceği ve bugünün bilgisayar ve sarf malzemelerine dönüşebileceği konusunda, farkındalık sağlamak adına iş birliğine gidilmiştir (Görsel 6).

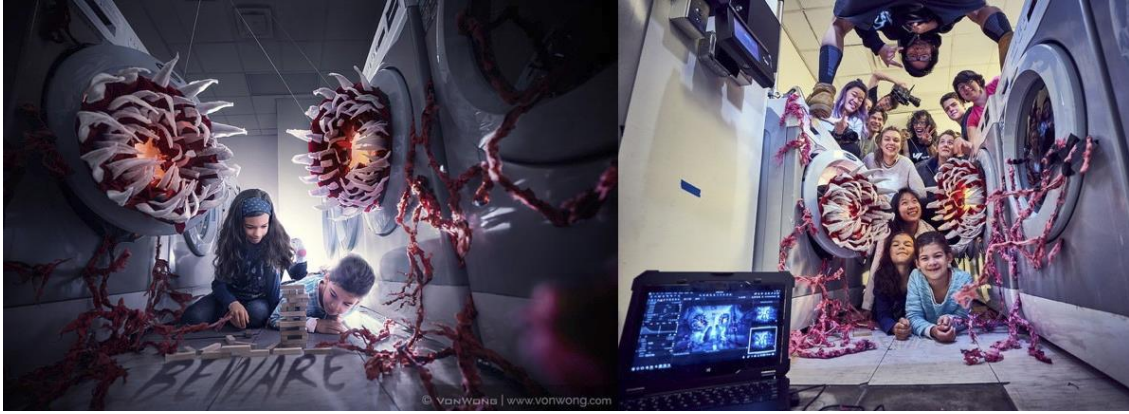

Görsel 6. Von Wong, Geri dönüşümü yeniden canlandırmayı yeniden düşünün, 2017

Proje için yaklaşık olarak bir Amerikalının yaşamı boyunca kullanabileceği elektronik atık miktarı olan 4100 lbs yani yaklaşık 1859 kilo elektronik atık, Dell tarafından temin edilmiş, 10 gün boyunca 50 gönüllü bu malzemeleri ayrıştırmak için çalışmıştır. Fütüristik cyborg modelin 8 saat süren vücut boyama ve makyajı sonrası çekimler tamamlanmış, 4 saat sonra tüm malzemeler yeniden sökülmüş ve geri dönüşüm sürecine tekrar dâhil olmuştur.

3.1.4. Toksik çamaşırhane mikrofiber projesi (*Toxic laundry microfibers*)

2017 yılında Wong, Amerikan musluk suyunun %94'ünün görünmez plastik lifler içerdiği, bunların da giysilerimizde yer alan polyester, naylon gibi küçük plastik liflerin her çamaşır yıkamada suya karıştığı ve su arıtma merkezlerinde yakalanamayacak kadar küçük olmaları nedeniyle ayrıştırılamadığı ve fiber filtre tasarımının önemine vurgu yapmak amacıyla yola çıkmıştır (Görsel 7).

Görsel 7. Von Wong, Toksik Çamaşırhane Mikrofiber, 2017

Konu üzerine çalışan Georgetown Üniversitesi'nden Profesör Slakey'in ve öğrencilerinin kendisini bilgilendirdikleri ve fiber filtre tasarımı çalışmalarından haberdar olduğu konuda yapılan çekimlerde yer alan çocuklar da yine Slakey'in çocuklarıdır. Geri dönüştürülmüş karton, tel ve misinadan yılan, fener balığı ve Stranger Things dizisinde yer alan karakterden ilham alarak canavarlar tasarlanmış, canavarlar kumaş ve giysiler ile kaplanmış, dikkat yazısının zemine düşürülmesi ile çekim yapılmıştır. Hazırlık için Slakey ve ekibinin yanı sıra 30 gönüllü ile bir hafta sürmüştür (Wong, t.y.).

3.1.5. Dünyanın en yüksek dolabı projesi (*The tallest closet in the world*)

2017 yılında gerçekleştirilen projede, hayatımız boyunca satın aldığımız yeni giysilerin sayısı coğrafi bölge, cinsiyet, sosyoekonomik durum ve gelir seviyesi gibi değişkenlere bağlı olarak değişiklik gösterse de, gelişmiş ülkelerden bir insanın yaşamı boyunca 3 bin parça giysi tüketeceğinden yola çıkılmıştır. Dolaplarımızdaki dönemlik giysilerin ötesinde, tüm hayatımız boyunca tükettiğimiz tüm giysileri bir arada göstermeyi hedefleyen proje için, Kahire'de Mall of Arabia'da 9 metre yüksekliğinde geri dönüştürülmüş alüminyum, çelik ve ahşaptan kurulan bir dolap inşa edilmiş, bağışlanan 3 bin giysinin bu dolaba asılması ile gerçekleştirilmiştir (Görsel 8).

Görsel 8. Von Wong, Dünyanın En Yüksek Dolabı, 2017

Aynı zamanda bu dolaba asılan giysiler ve dolabın merkezinde yer alan kutuya bağışlanan tüm giysiler mültecilere destek veren sivil toplum kuruluşlarına bağışlanmıştır. Wong bu projesi ile her saniye bir kamyon dolusu giysinin, dünyanın dört bir yanındaki çöplüklere gittiği gerçeği ile yüzleşilmesi ve çöpe atılan giysiler konusuna dikkat çekmiştir (Wong, 2017b).

3.1.6. Strawpocalypse projesi

Proje, pipetlerin sadece çok kısa süre için kullanıldığını ama yok olmasının buna paralel bir sürede olmadığı ve yüzyıllar sürdüğünden yola çıkarak oluşturulmuştur. 2019'da gerçekleştirilen projede, Saygon Sıfır Atık (Zero Waste Saigon), Vietnam Starbucks ve gönüllülerin yardımlarıyla Vietnam'da tüketilen 168 bin 37 pipet kullanılarak bir deniz yaratılmıştır. 6 ay pipetleri toplama, 2 hafta renklerine göre ayırma ve temizleme süreci sonunda denizin ortadan ikiye ayrılması etkisi verilmiştir (Görsel 9).

Görsel 9. Von Wong, Strawpocalypse, 2019

Wong, kişilerin hayatlarında küçük olarak nitelendirilebilecek değişiklikler yaparak, dünya için büyük değişimlere katkılarının olabileceğini, bir dahaki sefere kendilerine pipet teklif edildiğinde yalnızca hayır teşekkürler diyerek, bunun mümkün olduğunu ve her bir eylemin önemini altını çizmektedir (Wong, 2019). 3.3 metre yüksekliğinde, 8 metre uzunluğunda ve 4.5 metre genişliğindeki bu çalışması Ho Chi Minh şehrindeki Estella Place’de sergilenmiştir. Bu heykel ile Guinness Dünya Rekoru da kırılmıştır (Suggitt, 2019).

Bu projenin önemli paydaşlardan biri olan Starbucks, kendi fincanlarını getirenlere indirim uygulayarak, pipeti doğrudan sunmadan müşterinin talep etmesini bekleyerek, pipet kullanmayı bırakmaya yönelik broşürlerin şubelerinde bulunmasına destek vermesi ile de dikkat çekmektedir. Aynı zamanda da Wong’un bu çalışması için Starbucks’ın pipetlerin toplanması, renklerine göre ayrıştırılarak biriktirilmesi noktasında da önemli katkısı olmuştur.

3.1.7. Satoshi’nin kafatası projesi (*Skull of Satoshi*)

2023’te Wong, Bitcoin’in iklim değişikliği üzerindeki olumsuz etkisine dikkat çekmek amacıyla, 3 metre yükseklikte ahşap iskelet üzerinde geri dönüştürülmüş strafor ve onun üzerine de elektronik atıklardan oluşan bir kuru kafa tasarlamıştır. Bitcoin madenciliğinin her yıl 30 bin tonun üzerinde elektronik atığa sebep olması nedeniyle, devre kartlarını kullanmayı tercih etmiştir (Görsel 10). Wong, tek bir Google aramasının 1080 Joule, 1 saatlik Netflix yayını izlemenin 288 bin Joule, bir Bitcoin işleminin ise 6 milyar 995 milyon Joule enerji harcadığından yola çıkarak, Amazon, Google, Microsoft ve Apple’ın yaklaşık 2 katı kadar elektrik tüketmekte olması nedeniyle Bitcoin’i fosil yakıt yakan bir enerji canavarı olarak betimlemiştir. Bin saatlik bir çalışma sonunda bu projede yer alan heykel tamamlanmıştır (Wong, 2023).

Görsel 10. Von Wong, Satoshi’nin Kafatası

Heykel, Greenpeace’in konuya dair protestolarında kullanabilmesi için taşınabilir olarak tasarlanmış, duman makinaları, etkili ışık ve kablolarla birlikte farklı modellerle çekimleri yapılmıştır.

Wong’un tanınırlığının artmasında sosyal medya hesabından yapmış olduğu paylaşımların çok büyük etkisi bulunmaktadır. Wong, şu anda bulunduğu noktaya getiren sosyal medya stratejisini, insanların 7/24 bağlantıya geçtikçe ve her zaman çevrimiçi bir yaşam sürdürükçe dünyayı kasıp kavuran akıllı telefon-sosyal medya dalgasının merkezinde yer alan şanslı neslin bir parçası olduğunu, ancak, bunun sürekli değişen bir pazar olduğunu ve geçmişteki başarılarını bugün yeniden üretemeyeceğini, çünkü artık yeni stratejilere ihtiyaç olduğunu (Smith, 2019) ifade etmiştir.

Sonuç

Doğanın insan eliyle değişimi ve bu değişimin tahrip edici yıkımları binyıllar öncesine dayanmaktadır. Eda Sezgin Sanat ve Ekoloji kitabında Baudelaire'in 1855'te Evrensel Sergi (Exposition Universelle) için yazdığı eleştiride teknolojiye tapınanlar nazarında ilerlemenin sonsuz olduğunu dile getirdikten sonra Baudelaire'in bu sonsuzluğu garanti edenin ne olduğunu sorguladığını, bu sorunun günümüzde de güncelliğini koruduğunu, ancak bugün daha çok ilerlemenin mahiyetini, ne uğruna, hangi amaçla, hangi çıkarla ve hangi sonuçları yarattığı sorularının eklendiğini belirtir (Sezgin, 2022, s. 12).

Endüstri Devrimi sonrası tüm dünyanın doğal kaynaklarının kontrolsüzce kullanılma süreci başlamış, çevresel sorunlara doğru süreç hızlanmış ve 1960'lar ile birlikte hayatta ve tabii ki sanatta daha çok konuşulur hal almıştır. Mehmet Yılmaz, insanlığın yeryüzünün her tarafında durmaksızın çoğaldığını, ürettiğini, tükettiğini, atıklar yığıldığını, hem yeni canlılar meydana getirdiğini hem de birçok canlının soyunu kurutuyor olma durumunun nereye kadar bilinmez olduğunu ama kendini sıkıştırdığını, şansını zorladığını, neyse ki becerdiklerinin üstünü din, ahlak, sanat, estetik gibi bir takım soslarla, süsleyici şeylerle örttüğünü, bu sayede doğanın yarattığı olumsuzlukların bir nebze de unutulduğunu, katlanılır bir hale geldiğinden bahsetmektedir (Yılmaz, 2005, s. 233). O tarihten bugüne bu tema bağlamında çok sayıda eser üretilmekte, sergiler, konferanslar ve festivaller düzenlenmekte, projeler gerçekleştirilmektedir.

Ekoloji temelli sanat eserlerinde sanatçılar, alışlagelen çevre ile ilgili sanatsal üretimlerin yöntemlerinin dışına çıkarak disiplinlerarası bir yaklaşım aracılığıyla tüm dünyayı etkisi altına alan küresel düzeydeki çevresel problemlere odaklanmışlardır. Ekolojik sanat anlayışı temelinde çevresel sorunları görünür kılmakta, bireyleri konu hakkında sadece bilgilendirmekle kalmayıp yüzleşilen somut gerçeklik olan sorunlar hakkında etkili bir farkındalık sağlamakta ve bu farkındalık ile konunun tartışılmaya başlanması ve toplumsal bilinç ile birlikte değişim için toplumdaki her bir kişinin de bir şeyler yapabileceği noktasında düşünmeye ve harekete geçmeye teşvik edebilmektedir. Toplumda yeni fikirlerin kabul edilmesi, tutum ve davranışların değişmesine, bu sayede sorunların çözülmesi noktasında ilerleme sağlanmasına katkıda bulunabilmektedir. Su kaynaklarının tüketilmesi veya kirletilmesi aynı şekilde ekilebilir toprak alanlarının farklı amaçlarla kullanılması, küresel ısınma ve iklim sorunları, atık kirliliği gibi çevresel sorunlar sanatçılar tarafından bu yaklaşım paralelinde ele alınmaktadır.

Bu anlamda günümüzde yapmış olduğu projelerle dikkat çeken isimlerden biri de Von Wong'dur. Wong eserlerinde kullandığı malzemeleri satın alarak daha fazla tüketmek yerine daha zor olanı, kullanılmış olanların toplanması ve temizlenmesi sonucunda sanat eserine dönüşmesi sürecini tercih etmektedir. Aynı yaklaşımı Wong'un fotoğraf çekimleri için de uyguladığını söylemek mümkündür. Günümüz teknolojisinde gerek Photoshop gibi görüntü işleme gerekse yapay zekâ aracılığı ile tasarladığı görüntüleri masa başında üretebilecekken, Afrika, Vietnam gibi dünyanın farklı noktalarında ekolojik sorunlar bağlamında üretimde bulunmaktadır. Depo, gökdelen çatısı, sahil veya denizin derinliklerinde köpek balıkları ile birlikte su altında fotoğraflarını çekmektedir. Wong'un fotoğraflarının çekim sonucu elde edildiğinin vurgulanmasının önemli olduğu düşünülmesi nedeniyle çalışma kapsamında proje fotoğraflarının yanı sıra çekim anının ve hazırlık sürecinin çekimlerine de yer verilmiştir.

Wong, kişisel web sayfasında yer alan tüm projelerinin fotoğraflarının çekim aşamasında kullanılan fotoğraf makinası, lens, diyafram, enstantane, ISO, ışık ölçüm sistemi, kullandığı görüntü işleme programı gibi teknik bilgileri de vermektedir. Bu sayede çekilen fotoğrafın hangi koşullarda, hangi ekipman ve değerlerle çekildiği bilgisinin paylaşımı, fotoğraf çekmeye ilgi duyan kişilere de bilgi verici ve öğretici olmaktadır.

Wong eserlerinin fotoğraflarını ve yaratım sürecini gösteren videolarını her bir proje için hazırlanan web sayfası ve YouTube kanalı, kişisel sosyal medya hesabı üzerinden dünyanın her yerinden insanlarla paylaşmaktadır. Bu sayede kişiler ve markalar da konuya ve sorunlara dair farkındalık oluşturma noktasında var olmakta, bilinen ama görmezlikten gelinen gerçekliği, sanat dili ile etkin ve dikkat çekici bir şekilde yeniden göstermektedir. Wong her bir projesinde gönüllülerin de yaratım ve üretim sürecinin bir parçası hale gelmesini sosyal medya duyuruları ve çağruları ile sağlamaktadır. Aynı zamanda da web sayfası aracılığı ile sanatçı ile iletişim kurularak gerek heykellerin sergilenme talepleri gerekse yeni projeler için "Dünya için etkini hatırlamaya hazır mısınız? Unutulmaz bir şeyler tasarlamaya yardımcı olalım" çağrısı ile iletişim kurulabilir olmakta ve iş birliğine gidilebilmektedir.

Wong her bir çevresel sorun projesine birden fazla çekim gerçekleştirilmekte ve seriler oluşturmaktadır. Projeleri kapsamında çektiği fotoğraflarda estetik öğeler açısından çok güçlü olmakla birlikte, sanatında sadece estetik öğeler değil, ele almakta olduğu konu çerçevesinde düşündürme, farkındalık sağlama ve bu sayede değişimi sağlama noktasında da güçlü içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Wong, projelerini global endüstrinin bir parçası olan Starbucks gibi firmaların desteklemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Wong Greenpeace, Shark Stewards gibi sivil toplum kuruluşları, Birleşmiş Milletler Çevre Konseyi gibi evrensel sorunlarla ilgilenen kuruluşların yanında Starbucks, Dell gibi firmalar ile iş birliği halinde çalışmaya devam etmektedir. Sanatçının ele almış olduğu sorunların bir parçasının da bu firmalar olduğu görüşüne Wong'un cevabı Starbucks'ın plastik sorunuyla doğrudan mücadele etmek için elinden geleni yaptığı yönünde olmuştur (Wong, 2019).

Sonuç olarak, küresel ısınma, canlı türlerinin veya tarım/orman alanlarının yok edilmesi, doğal kaynakların kullanımı noktasında bilinçli olunması ve yaşanan sıkıntılar konusunda farkındalık sağlamak ve bu farkındalık sonrası değişim için kişilerin daha az tüketmek, geri dönüşüm için harekete geçmek yani değişimin mümkün olduğu ve bu değişimin de insanların elinde olduğunu, Wong gibi sanatçılar geniş kitlelerin kolayca dikkatlerini çekecek heykeller yaratarak ve bu heykellerin video ve fotoğraflarını sosyal medya aracılığı ile paylaşarak göstermektedir.

Kaynakça

- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl batı sanatında akımlar*. Sel Yayıncılık.
- Atakan, N. (2008). *Sanatta alternatif arayışlar*. Karakalem Kitabevi.
- Aydın, İ. ve Zümrüt, Y. (2013). Doğa ve sanat ekseninde farklı yaklaşımlar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(4), 53-78.
- Barker, M. <https://www.mandy-barker.com/>
- Baudrillard J. (2018). *Tüketim toplumu*. Ayrıntı Yayınları.
- Brown, A. (2014). *Güncel sanat ve ekoloji* (Emre G. ve Yiğit A., Çev.). Akbank.
- Deleuze, G. ve Guattari, F. (2014). *Anti ödipus kapitalizm ve şizofreni*. Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Duran, A. (2019, Eylül). *Okyanuslarımızdaki plastik kirliliğiyle mücadele etmek için sanatı nasıl kullanıyorum* [Video]. TED Konferansı. https://www.ted.com/talks/alejandro_duran_how_i_use_art_to_tackle_plastic_pollution_in_our_oceans/transcript?language=tr
- Gombrich, E. H. (1997). *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitabevi.
- Grande, J. (1994). *Balance: Art and nature*. Black Rose.
- Guattari, F. (2001). *The three ecologies*. The Athlone Press.
- Lippard, L (1983). *Overlay: Contemporary and the art of prehistory*, Pantheon Books,
- Matilsky, B. (1992). *Fragile ecologies: Contemporary artists interpretations and solutions*. Rizzoli International.
- Niceaunties. (t.y.). Anasayfa [YouTube channel]. *YouTube*. Erişim Adresi (Temmuz 20, 2023): <https://www.youtube.com/@niceaunties>
- Nişanyan Sözlük. (t.y.) *Ekoloji. Nisanyan Sözlük* içinde. Erişim adresi (Mart 20, 2024): <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/ekoloji>
- Ripple Plastic. (t.y.). RIPPLE. The unintended life of plastics at sea. <https://rippleplastic.netlify.app/>
- Rojas, C. (2023, Temmuz 20). Nice aunties: Living a dream life thanks to A. I. [Hoş teyzecikler: Y. Z. sayesinde rüya gibi bir hayat yaşamak]. *Artifier*. <https://www.artifier.net/2023/07/nice-aunties-living-dream-life-thanks-to-a-i.html>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Atık. *Güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (Mart 21, 2024): <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Ekoloji. *Güncel Türkçe sözlük* Erişi içinde. Erişim adresi (Mart 20, 2024): <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Çevre bilimi. *Güncel Türkçe sözlük* içinde. Erişim adresi (Mart 20, 2024): <https://sozluk.gov.tr/>
- Sezgin, E. (2022). *Sanat ve ekoloji: Sanat/Yaşam/Üretim*. İletişim Yayınları.

- Smith, M. (2019, Eylül 1). A to Z photography: Von Wong and vivitar, *Fstoppers*, <https://fstoppers.com/originals/z-photography-von-wong-interview-and-vivitar-363786>
- Suggitt, C. (2019, Şubat 15). The amazing sculpture is made from thousands of recycled straws, Guinness world records [Bu muhteşem heykel geri dönüştürülmüş binlerce pipetten yapıldı. Guinness dünya rekorları]. *Guinness world records*. <https://www.guinnessworldrecords.com/news/2019/2/this-amazing-sculpture-is-made-from-thousands-of-recycled-straws-561097>
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü dalga: Bir fütürist ekonomi analizi klasığı*. Koridor Yayıncılık.
- Ünder, H. (1996). *Çevre felsefesi etik ve metafizik görüşler*. Doruk Yayıncılık.
- Wong, B. V. (2013). Nikon Symphony- Behind the scenes [Video]. *YouTube*. Erişim adresi (Temmuz 29, 2024): https://www.youtube.com/watch?v=497hoS_kvjM
- Wong, B. V. (2015a, Nisan 27). How I designed the craziest photo ever taken with a smartphone [Akıllı telefonla çekilen en çılgın fotoğrafı nasıl tasarladım?], *Medium*. <https://medium.com/von-wong/craziest-photo-ever-taken-with-a-smartphone-f6a9b2dcbf1c>
- Wong, B. V. (2015b). Sharkshepherd. *Blog Von Wong*, <https://blog.vonwong.com/sharkshepherd/>
- Wong, B. V. (2016), International Support for Masidi & the Creation of a Malaysian Shark Sanctuary [Masidi'ye ve Malezya Köpekbalığı Koruma Alanı Oluşturulmasına uluslararası destek]. *Change.org*. https://www.change.org/p/support-malaysian-shark-sanctuaries?recruiter=449399486&utm_source=share_petition&utm_medium=copylink
- Wong, B. V. (2017a). Nike challenged me to walk on air so I jumped off a skyscraper [Nike havada yürümem için bana meydan okudu, ben de gökdelenen atlardım]. *Blog Von Wong*, <https://blog.vonwong.com/nikevapormax>
- Wong, B. V. (2017b). My friend and I built the world's tallest closet [Arkadaşım ve ben dünyanın en uzun dolabını inşa ettik]. *Blog Von Wong*. <https://blog.vonwong.com/tallestcloset/>
- Wong, B. V. (2018a). Mermaids hate plastic: Pledge to re-use [Deniz kızları plastikten nefret eder: Yeniden kullanmaya söz verin]. *Change.org*. <https://www.change.org/p/i-pledge-to-re-use-because-mermaids-hate-plastic>
- Wong, B. V. (2018b). 10000 plastic bottles, one mermaid and a single wish [10000 plastik şişe, bir deniz kızı ve tek bir dilek]. *Blog Von Wong*. <https://blog.vonwong.com/mermaidplastic>
- Wong, B. (2019). Strawpocalypse. *Thestrawpocalypse.com*. <https://thestrappocalypse.com/>
- Wong, B. V. (2023). I built an 11 foot skull covered in e-waste to expose Bitcoin's impact on [Bitcoin'in etkisini ortaya çıkarmak için e-atıklarla kaplı 11 fitlik bir kafatası inşa ettim]. *Blog Von Wong*. <https://blog.vonwong.com/skull/>
- Wong, B. V. (t.y). Did you know your laundry is toxic, Laundry monsters represent reality [Çamaşırlarınızın zehirli olduğunu biliyor muydunuz? Bu çamaşır canavarları gerçeği temsil ediyor]. *Blog Von Wong*, <https://blog.vonwong.com/toxiclaundry>
- Yıldırım, C. (2017). Ekoloji düşüncesinde insan ve toplum anlayışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 289-308.
- Yılmaz, M. (2004). *Sanatın felsefesi felsefenin sanatı*. Ütopya Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2005). *Modernizmden postmodernizme sanat*. Ütopya Yayıncılık.
- Zhang, M. (2013, Temmuz 3). A shutter sound symphony created with 30 .000 dolar in Nikon DSLR gear [30.000 dolarlık Nikon DSLR ekipmanı ile yaratılan bir deklanşör sesi senfonisi]. *Petapixel*. <https://petapixel.com/2013/07/03/a-shutter-sound-symphony-created-with-30000-in-nikon-dslr-gear/>